

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 9 – 06 – 2017

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΞΕΤΑΣΕΩΝ

ΤΗΣ Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΣΤΑ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ο.Π. ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

A1. Μετάφραση διδαγμένου κειμένου

Στις άλλες δηλαδή ικανότητες, όπως ακριβώς εσύ λες, εάν κάποιος ισχυρίζεται ότι είναι ικανός αυλητής, ή (ικανός) σε οποιαδήποτε άλλη τέχνη, στην οποία δεν είναι, τον περιγελούν ή αγανακτούν, και οι συγγενείς του τον πλησιάζουν και τον συμβουλεύουν με τη σκέψη ότι είναι τρελός· στη δικαιοσύνη όμως και στην άλλη πολιτική αρετή, και αν ακόμα γνωρίζουν για κάποιον ότι είναι άδικος, αν αυτός ο ίδιος λέει την αλήθεια εναντίον του εαυτού του μπροστά σε πολλούς, πράγμα το οποίο στην πρώτη περίπτωση θεωρούσαν ότι είναι σωφροσύνη, το να λέει δηλαδή κανείς την αλήθεια, σ' αυτή την περίπτωση (το θεωρούν) τρέλα, και ισχυρίζονται ότι όλοι πρέπει να λένε ότι είναι δίκαιοι, είτε είναι είτε όχι, διαφορετικά (ισχυρίζονται) ότι είναι τρελός αυτός που δεν προσποιείται ότι κατέχει τη δικαιοσύνη· γιατί, κατά τη γνώμη τους, είναι αναγκαίο ο καθένας να μετέχει με οποιονδήποτε τρόπο σ' αυτή, διαφορετικά (είναι αναγκαίο) να μη συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ανθρώπους.

B1.

Η αποδεικτέα θέση: «Ἴνα δὲ μὴ οἴη ἀπατᾶσθαι ὡς τῶ ὄντι ἡγοῦνται πάντες ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα μετέχειν δικαιοσύνης τε καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς, τότε αὖ λαβὲ τεκμήριον.»

Η φράση αυτή αποτελεί την αποδεικτέα θέση για την καθολικότητα της αρετής, ότι όλοι, δηλαδή, οι άνθρωποι έχουν μερίδιο σ' αυτήν. Ο Σωκράτης, στο επιχείρημα για τους ειδικούς που συμβουλεύουν σε ειδικά θέματα σε αντίθεση με την πολιτική για την οποία όλοι αδιακρίτως έχουν λόγο, αφήνει να νοηθεί ότι για την πολιτική μιλούν όλοι, γιατί ισχύει η καθολικότητα της πολιτικής αρετής ως κοινής ιδιότητας όλων των ανθρώπων. Επιπλέον, πρέπει να επισημανθεί ότι στα συστατικά της πολιτικής αρετής ο Πρωταγόρας προσθέτει εδώ και τη δικαιοσύνη. Στο τέλος του κεφαλαίου θα προσθέσει, επίσης, την ευσέβεια.

Ο Πρωταγόρας για να αποδείξει τη θέση του για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής προβαίνει στη συγκριτική εξέταση δύο παραδειγμάτων από την αθηναϊκή κοινωνία. Το πρώτο αναφέρεται στη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στους

ειδικούς σε έναν τεχνικό τομέα, εδώ σε έναν αυλητή, και το δεύτερο στη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στον πολίτη και στη σχέση του με τη δικαιοσύνη. Η διαφορετική στάση της κοινής γνώμης στη μια και στην άλλη περίπτωση είναι για τον Πρωταγόρα επαρκής λόγος για να πείσει τον Σωκράτη και το ακροατήριό του για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής.

✓ Τα παραδείγματα που τεκμηριώνουν την αποδεικτέα θέση:

1ο παράδειγμα:

«Ἐν γὰρ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, ὥσπερ σὺ λέγεις, ἐάν τις φῆ ἀγαθὸς αὐλητῆς εἶναι, ἢ ἄλλην ἤντιν οὖν τέχνην ἦν μὴ ἔστιν, ἢ καταγελωσιν ἢ χαλεπαίνουσιν, καὶ οἱ οἰκεῖοι προσιόντες νουθετοῦσιν ὡς μαινόμενον.»

Η *αρετή*, εδώ, δεν έχει ηθικό περιεχόμενο, αλλά αποδίδει την ικανότητα και τις γνώσεις σε έναν ειδικό τομέα. Η κοινή γνώμη των Αθηναίων, απορρίπτει αυστηρά όποιον ισχυρίζεται ότι έχει ειδικές γνώσεις, ενώ δεν έχει, δηλαδή όποιον δεν διαθέτει τη στοιχειώδη αυτογνωσία για το τι γνωρίζει και τι είναι. Όσον αφορά, λοιπόν, την ικανότητα ή τις γνώσεις σε κάποια τέχνη, επαινείται το να λέει κανείς την αλήθεια. Διαφορετικά, καταδικάζεται στη συνείδηση της κοινής γνώμης.

2ο παράδειγμα:

«ἐν δὲ δικαιοσύνη καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ πολιτικῇ ἀρετῇ, ἐάν τινα καὶ εἰδῶσιν ὅτι ἄδικός ἐστιν, ἐάν οὗτος αὐτὸς καθ' αὐτοῦ τάληθῆ λέγη ἐναντίον πολλῶν, ὁ ἐκεῖ σωφροσύνην ἠγοῦντο εἶναι, τάληθῆ λέγειν, ἐνταῦθα μανίαν ...»

Αντίθετα, όσον αφορά τη δικαιοσύνη (και την πολιτική αρετή γενικότερα), θεωρείται σωστό το να λένε όλοι ότι είναι δίκαιοι, ακόμα κι αν δεν είναι. Η κοινή γνώμη αποδέχεται ότι ο καθένας -είτε είναι δίκαιος είτε όχι- πρέπει να υποστηρίζει ότι είναι ή να φαίνεται δίκαιος. Όποιος αποκλίνει από τη στάση αυτή, δεν μπορεί να γίνεται αποδεκτός ως μέλος της κοινωνίας. Φαίνεται εδραιωμένη η αντίληψη ότι η κοινωνική συνύπαρξη των ανθρώπων δεν συμφωνεί με την αδικία, η οποία απειλεί με διάσπαση τη συνοχή της κοινωνίας, και ότι δεν υπάρχει άνθρωπος που τουλάχιστον δεν καταφάσκει στη δικαιοσύνη.

B2.

Το σκεπτικό του Πρωταγόρα ότι θεωρείται «τρελός», όποιος δέχεται ότι δεν κατέχει τη δικαιοσύνη και την άλλη πολιτική αρετή μπορεί να ερμηνευθεί ως εξής:

α) ακόμα κι ένας άδικος είναι σε θέση να διακρίνει τη δίκαιη από την άδικη πράξη. Αυτό σημαίνει ότι έχει μέσα του κάποια στοιχεία δικαιοσύνης, που όμως δεν έχουν καλλιεργηθεί επαρκώς, ώστε να τον αποτρέψουν από τη διάπραξη της αδικίας. Άρα, δεν θα πει αλήθεια, αν ισχυριστεί ότι είναι άδικος.

β) το να ομολογεί κάποιος δημόσια την αλήθεια, ότι δηλαδή είναι άδικος, θεωρείται παραφροσύνη, διότι:

- θα υποστεί ποινές,
- θα αμαυρωθεί η δημόσια εικόνα του.

Κανένας λογικός άνθρωπος δεν θέλει να του συμβεί κάτι τέτοιο. Ο Πρωταγόρας φαίνεται να εμβαθύνει στη νοοτροπία των ανθρώπων και να παρατηρεί ότι δεν τους ενδιαφέρει το τι πρέπει ή είναι σωστό να κάνουν αλλά το τι τους συμφέρει να κάνουν. Επίσης, δεν τους ενδιαφέρει η πραγματική τους εικόνα (το **είναι**), όσο η εικόνα που συνάδει με τα προβαλλόμενα κοινωνικά πρότυπα και το κοινώς αποδεκτό σύστημα αξιών (το **φαίνεσθαι**). Συνεπώς, η κοινωνική ηθική και το συμβατικό αίσθημα δικαίου αφορά (και πρέπει να αφορά) όλους τους ανθρώπους, διαφορετικά θέτουν τον εαυτό τους έξω από την κοινωνία και υφίστανται ό,τι συνεπάγεται αυτό.

- ✓ Η άποψη του Πρωταγόρα για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής συμπληρώνεται και στηρίζεται από δύο ακόμη αιτιολογήσεις, που αποδίδονται ως σχόλια της κοινής γνώμης:

α) **«καί φασιν πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους»:** όλοι πρέπει να λένε ότι κατέχουν την πολιτική αρετή,

β) **«ὡς ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχὶ ἀμῶς γέ πως μετέχειν αὐτῆς, ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις.»:** Είναι ανάγκη όλοι οι άνθρωποι να έχουν μερίδιο στην πολιτική αρετή και να συμμετέχουν στη δικαιοσύνη ή έστω να αποδέχονται καταρχήν το δίκαιο, για να μπορούν να υπάρξουν κοινωνίες.

- ✓ **«ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις»**

Σ' αυτό το σημείο ο Πρωταγόρας φαίνεται ότι δέχεται πως η πολιτική ιδιότητα, έστω και ως κατάφαση στην έννοια της δικαιοσύνης, είναι ειδοποιό γνώρισμα του ανθρώπου και απαραίτητη προϋπόθεση για να είναι δεκτός στην πολιτική κοινωνία. Όταν και αυτό το ελάχιστο της κατάφασης στην έννοια του δικαίου λείπει από κάποιον, ο άνθρωπος αυτός δεν μπορεί να συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ανθρώπους, γιατί υστερεί και αποτελεί απειλή για τους ιδρυτικούς σκοπούς της πολιτικής κοινωνίας. Έτσι, σ' αυτή την ενότητα προτείνεται αυτός να **μη συγκαταλέγεται μεταξύ των ανθρώπων, δηλαδή να εξορίζεται και να του στερούνται τα πολιτικά του δικαιώματα**. Από την άλλη, στην 4^η ενότητα είχε προταθεί από τον Δία η θανατική ποινή (**«κτείνειν ὡς νόσον πόλεως»**). Ίσως η ποινή του Πρωταγόρα να φαίνεται ηπιότερη σε σχέση με αυτήν που επιβάλλει ο Δίας' έχουν όμως και οι δύο τον ίδιο σκοπό: να οδηγήσουν τους ανθρώπους στην αρετή. Έτσι, προβάλλεται ο παιδευτικός ρόλος των νόμων. Αν, βέβαια, λάβουμε υπόψη μας τη σημασία που έχει η πόλη και η συμμετοχή του πολίτη στα κοινά την εποχή αυτή, καταλαβαίνουμε πως η ποινή που αναφέρει ο Πρωταγόρας είναι ισάξια ή και αυστηρότερη από αυτή που προτείνεται από τον Δία.

B3.

Στο κείμενο από μετάφραση ο Σωκράτης, προκειμένου να αποδείξει ότι η πολιτική αρετή δε διδάσκεται, χρησιμοποιεί ένα επιχείρημα το οποίο αντλεί από τον τρόπο με τον οποίο συμπεριφέρονταν οι Αθηναίοι στο δημόσιο βίο τους.

Συγκεκριμένα, ο Σωκράτης θεωρεί ότι η πολιτική αρετή δεν διδάσκεται, επειδή όλοι οι Αθηναίοι, ανεξαρτήτως επαγγέλματος, οικονομικής κατάστασης ή καταγωγής, συμμετέχουν ενεργά στα κοινά και εκφράζουν τη γνώμη τους στην εκκλησία του δήμου για θέματα που αφορούν την πόλη («Όταν όμως πρέπει ... γενιά σπουδαία»). Στην πραγματικότητα, αναφέρεται στα δικαιώματα της **ισηγορίας και της παρρησίας**, που αποτελούσαν τις αναγκαίες προϋποθέσεις για την ομαλή και σωστή λειτουργία της άμεσης δημοκρατίας που ίσχυε τότε στην Αθήνα.

Ο Πρωταγόρας στο απόσπασμα « **Οὕτω δὴ, ὦ Σώκρατες, καὶ διὰ ταῦτα ... τούτου αἰτία.** » επαναλαμβάνει τη θέση που υποστήριξε ο Σωκράτης στην 1η ενότητα και φαίνεται να την αποδέχεται, αλλά την ερμηνεύει με διαφορετικό τρόπο. Συγκεκριμένα, το γεγονός ότι όλοι οι Αθηναίοι έχουν την πολιτική αρετή, δεν σημαίνει ότι αυτή δεν διδάσκεται όπως υποστήριξε ο Σωκράτης, αλλά ότι είναι αναγκαία η ύπαρξή της για την οργάνωση κοινωνιών. Επίσης, δέχεται και αιτιολογεί την καθολικότητα και την αναγκαιότητα της πολιτικής αρετής, και σε αυτή τη βάση στηρίζει το διδακτό της αρετής. Τα επιχειρήματα του Πρωταγόρα για το διδακτό της πολιτικής αρετής που συνάγονται από τον μύθο και τα οποία κεφαλαιοποιεί στο επιμύθιο είναι τα εξής:

Οι τεχνικές γνώσεις δεν δόθηκαν σε όλους τους ανθρώπους και γι' αυτό ένας που κατέχει μία τέχνη, πχ. την αρχιτεκτονική ή την ιατρική, μπορεί να καλύψει πολλούς ιδιώτες. Έτσι αιτιολογείται γιατί οι Αθηναίοι επιτρέπουν μόνο σε ειδικούς να εκφέρουν γνώμη για ζητήματα τεχνικής ειδίκευσης.

Άποψη του Πρωταγόρα είναι ότι η πολιτική αρετή δόθηκε στον άνθρωπο σ' ένα μεταγενέστερο στάδιο και όχι από την αρχή της δημιουργίας του. Αυτές τις δύο αξίες τις διαθέτει ο άνθρωπος ως ηθικές καταβολές και προδιάθεση. Για να γίνουν, όμως, κτήμα του και να φτάσει στην πλήρη κατάκτηση της πολιτικής αρετής, πρέπει να καταβάλει προσπάθεια και αγώνα. Ο άνθρωπος δεν γεννιέται, αλλά γίνεται κάτοχος της πολιτικής αρετής μέσα από μαθητεία σε αυτήν, δηλαδή με διδαχή και προσπάθεια. Σ' αυτό θα συντελέσουν οι φορείς αγωγής αλλά και οι νόμοι με τις ποινές και τις κυρώσεις τους.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ο Σωκράτης συσχετίζει με αντίθετο τρόπο τις συνήθειες των Αθηναίων στην εκκλησία του δήμου με την πολιτική αρετή. Τονίζει, δηλαδή, το γεγονός ότι όλοι έχουν το δικαίωμα του λόγου στα πολιτικά πράγματα («όταν όμως πρέπει ... σπουδαία»). Για τον Σωκράτη η καθολικότητα του δικαιώματος αυτού λειτουργεί αποδεικτικά για το μη διδακτό της αρετής. Φαίνεται λοιπόν εδώ καθαρά η συνήθεια του Πλάτωνα να βάζει τον σοφιστή να χρησιμοποιεί

επιχειρήματα του συνομιλητή του, για να υποστηρίξει τις δικές του απόψεις, αντιστρέφοντας τα.

B4.

A. Σ

B. Λ

Γ. Σ

Δ. Σ

Ε. Λ

B5. α.

ἴωσιν: εισιτήριο

δεῖ: ένδεια

ἀνέχοντα: έξη

εἰδῶσιν: συνείδηση

β) Ηθικές αρετές, όπως η ακεραιότητα και η εντιμότητα, επιβάλλεται να χαρακτηρίζουν τον επιστήμονα.

Η αδιαλλαξία του Κρέοντα ήταν ένας από τους λόγους της τελικής συντριβής του.

Η δημιουργική γραφή χαρίζει στους μαθητές την όρεξη να γράψουν και να απελευθερώσουν τη φαντασία τους.

Γ1.

Γιατί όταν ο λόγος στερηθεί και το κύρος του ομιλητή και τη φωνή (του) και τις αποχρώσεις (του τόνου της) που γίνονται κατά την εκφώνηση (του ρητορικού λόγου) και επιπλέον και την επικαιρότητα και τη βιασύνη σχετικά με την πράξη (να γίνει γρήγορα η πράξη), και δεν υπάρχει τίποτα που να βοηθάει μαζί και να πείθει μαζί, στην αντίθετη περίπτωση (όταν) ο λόγος ερημώνεται και γυμνώνεται από όλα ανεξαιρέτως όσα έχουν ειπωθεί προηγουμένως, και τον διαβάζει κάποιος χωρίς πειστικότητα και χωρίς να φανερώνει κανένα συναίσθημα ακριβώς σα να απαριθμεί, εύλογα, νομίζω, φαίνεται ασήμαντος σε όσους τον ακούνε. Αυτά ακριβώς θα μπορούσαν κυρίως να βλάψουν και τον λόγο που παρουσιάζω τώρα και να τον κάνουν να φαίνεται κάπως χειρότερος.

Γ2.α.

ἀναγινώσκη: ἀνάγνωθι

ἀπαριθμῶν: ἀπαριθμοῖεν

τοῖς ἀκούουσιν: ἀκούσεσθαι

μάλιστ' : μάλα

φαίνεσθαι: φανῆτε

Γ2.β.

τῶν μὲν προειρημένων ἀπάντων ἔρημος γένηται :

τοῦ μὲν προειρημένου ἅπαντος ἔρημοι γένωνται

Γ3.α.

τῶν μεταβολῶν: αντικείμενο στο ρήμα ἀποστερηθῆ

τῶν προειρημένων: επιθετική μετοχή που λειτουργεί ως γενική αντικειμενική στο ἔρημος ή/και γυμνός

γυμνός: κατηγορούμενο στο υποκείμενο του συνδετικού ρ. γένηται

εἰκότως: επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στο ρ. δοκεῖ

τοῖς ἀκούουσιν: επιθετική μετοχή που λειτουργεί ως δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου στο ρ. **δοκεῖ**

Γ 3. β.

Ἄπερ καὶ τὸν [...] ἐπιδεικνύμενον μάλιστ' ἂν βλάψειε καὶ φαυλότερον φαίνεσθαι ποιήσειεν:

Ἄπερ καὶ τὸν [...] ἐπιδεικνύμενον μάλιστ' ἂν βλάψειε:

Πρόκειται για **κύρια πρόταση**, γιατί το αναφορικό Ἄπερ βρίσκεται μετά από ισχυρό σημείο στίξης, **κρίσεως καταφατική** που εκφέρεται με δυνητική ευκτική (ἂν βλάψειε).

ἄπερ: υποκείμενο στο ρήμα ἂν βλάψειε (αττική σύνταξη)

τὸν ἐπιδεικνύμενον : επιθετική μετοχή που λειτουργεί ως αντικείμενο στο ρήμα ἂν βλάψειε

φαυλότερον: κατηγορούμενο στο υποκείμενο του απαρεμφάτου τὸν ἐπιδεικνύμενον μέσω του συνδετικού ρηματικού τύπου **φαίνεσθαι**

φαίνεσθαι: τελικό απαρέμφατο που λειτουργεί ως απαρέμφατο του αποτελέσματος στο ρήμα **ποιήσειεν**

Επιμέλεια απαντήσεων των θεμάτων:

Γαρατζιώτου Γεωργία

Μαλικούρη Νάσια

Σουλιώτη Ελπίδα

Χρυσάνθης Θάνος

Επιστημονική σύμβουλος: Αγάθη Γεωργιάδου